

TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR ORQALI
O'QUVCHILARNING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH
SAMARADORLIGI

A.Sh.Aminov

Musiq va tasviriy san'at kafeddrasi dotsenti

Ravshanov E

BuxDPI 1TSMG-23 guruh talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada bugungi kunda ta'lim mazmunini modernizatsiyalash sharoitida o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirish masalalari yoritilgan. Tasviriy san'at darslarida an'anaviy "pedagogotsentrizm"dan voz kechib, o'quvchini faol ijodkor sub'ektga aylantiruvchi interfaol metodlarning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Maqolada xalqaro (E. Torrens, L. Vigotskiy) va milliy (S. Abdirasilov, R. Hasanov) olimlarning qarashlari uyg'unlashtirilgan holda, dars jarayonida qo'llaniladigan aniq metodik usullar va ularning samaradorlik ko'rsatkichlari keltirilgan.

Kalit so'zlar

Interfaol metodlar, ijodiy qobiliyat, tasviriy san'at, kreativlik, divergent fikrlash, Vizual-interfaol vositalar, AKT, ta'lim samaradorligi.

Bugungi kunda ta'lim mazmunini modernizatsiyalash jarayonida o'quvchi shaxsini ijodiy faoliyatga tayyorlash markaziy masalalardan biri hisoblanadi. Tasviriy san'at darslari o'quvchining hissiy-obrazli tafakkurini rivojlantirish uchun eng qulay maydondir. Biroq, an'anaviy ta'limdagi "**pedagogotsentrizm**" (o'qituvchining mutlaq yetakchiligi) o'quvchining mustaqil badiiy izlanishlarini cheklab qo'yadi. Interfaol metodlar esa **sub'ekt** munosabatlariga asoslanib, o'quvchini passiv ob'ektdan faol sub'ektga — ijodkorga aylantiradi.

Interfaol metodlar — bu ta'lim jarayonida o'qituvchi va talaba (o'quvchi) o'rtasidagi faol muloqotga asoslangan, bilim egallashda hamkorlikni birinchi o'ringa qo'yadigan usullardir. "Interfaol" atamasi inglizcha "*interaction*" so'zidan olingan bo'lib, "o'zaro harakat" yoki "muloqot" degan ma'noni anglatadi.

Interfaol metodlarning samaradorligi psixologiya va pedagogikadagi bir qancha fundamental nazariyalar bilan asoslanadi:

J. Gilford va E.P. Torrens: Bu olimlar kreativlikning asosi sifatida divergent fikrlashni (bitta vaziyatga ko'plab yechimlar topish) ko'rsatib berishgan. Torrensning

"Ijodiy tafakkur" metodikasi bugungi kunda interfaol darslarda "Tugallanmagan shakllar" yoki "Rasmga sarlavha topish" mashqlari ko‘rinishida keng qo‘llanilmoqda.

L.S. Vigotskiy: Olim o‘zining "San‘at psixologiyasi" asarida san‘at insonning ichki hissiyotlarini ijtimoiy shaklga o‘tkazish quroli ekanligini ta’kidlagan. Uning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi o‘quvchilarning o‘zaro hamkorlikda ishlashi (interfaollik) orqali yuqori natijalarga erishishini isbotlaydi.

Amerikalik psixolog-olimlar **R. Karnikau va F. Makelrouning** tadqiqotlariga ko‘ra, shaxsning tabiiy fiziologik-psixologik imkoniyatlari o‘zlashtirilgan bilimlar darajasini quyidagi nisbatda xotirada saqlab qolish imkonini beradi:

Bilim olish usuli	Xotirada saqlanish darajasi
Manbani mustaqil o‘qiganida	10 %
Ma’lumotni eshitganida	20 %
Voqea, hodisa yoki jarayonni ko‘rganida	30 %
Jarayonni ko‘rib, u haqidagi ma’lumotni eshitganida	50 %
Ma’lumotni o‘zi uzatganida (so‘zlaganida, namoyish etganida)	80 %
Bilimlarni o‘z faoliyatiga tatbiq etganida (amaliyotda)	90 %

O‘zbekiston olimlarining tasviriy san‘at metodikasiga qo‘shgan hissasi hamda milliy pedagogikamizda ushbu fanni o‘qitishda interfaol muhit yaratish bo‘yicha o‘ziga xos maktab shakllangan. Xususan:

S.F. Abdirasilov: O‘z tadqiqotlarida bo‘ljak o‘qituvchilarning badiiy-loyihalash kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol texnologiyalarning (masalan, "Keys-stadi") o‘rni beqiyos ekanligini ilmiy asoslagan. Olim tasviriy san‘at darslarini shunchaki rasm chizish jarayoni emas, balki badiiy madaniyatni shakllantirishning muhim omili deb hisoblaydi.

R. Hasanov: O‘quvchilarda estetik tarbiya va badiiy idrokni shakllantirishda vizual-interfaol vositalardan foydalanish metodikasini ishlab chiqqan. Uning yondashuvida "san‘at asari bilan muloqot" interfaollikning oliy shakli sifatida namoyon bo‘ladi.

S.S. Bulatov: Milliy amaliy san'at elementlari orqali o'quvchilarning kreativligini oshirishda **ramziy ma'nolar tahlili** (interfaol muloqot orqali naqshlar mazmunini anglash) usulini ilgari surgan.

Interfaol metodlarni shartli ravishda bir necha guruhga bo'lish mumkin:

A. Guruhlarda ishlash metodlari

"Aqliy hujum" (Brainstorming): Muammoni hal qilish uchun guruh a'zolari tomonidan cheklovsiz g'oyalar o'rtaga tashlanadi va eng maqbul yechim saralab olinadi.

"Keys-stadi" (Case study): Real hayotiy vaziyat tahlil qilinadi va talabalar muammoning optimal yechimini topadilar.

"FSMU" texnikasi: (Fikr, Sabab, Misol, Umumlashtirish). Talaba o'z fikrini dalillash va tizimli bayon etishni o'rganadi.

B. Grafik tashkilotchilar (Vizual metodlar)

"Klaster" (Tarmoqlash): Markaziy tushunchadan tarmoqlanib ketuvchi bog'liq so'zlar zanjiri bo'lib, mavzuni tizimli tushunishga yordam beradi.

"Venn diagrammasi": Ikki yoki undan ortiq tushunchaning o'xshash va farqli jihatlarini qiyoslash uchun ishlatiladi.

Tanishuv

"Baliq skeleti" (Ishikava diagrammasi): Muammoning kelib chiqish sabablari va oqibatlarini tahlil qilishda qo'llaniladi.

C. Bahs-munozara metodlari

"Debat": Muayyan mavzu yuzasidan ikki xil qarama-qarshi fikrning dalillar asosida himoya qilinishi.

"Sinkveyn": Besh qatordan iborat she'riy shakl bo'lib, mavzuni xulosalash va ijodiy ifodalashga xizmat qiladi.

Interfaol metodlar o'quvchilarning darsdagi intizomiga ham ijobiy, ham ma'lum ma'noda qiyinchilik tug'diruvchi ta'sir ko'rsatishi mumkin. Manbalarda keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, bu ta'sirlarni quyidagicha tahlil qilish mumkin:

➤ **Dars intizomi buzilish ehtimoli:** Interfaol metodlarning asosiy xususiyati o'quvchilar o'rtasidagi faol muloqot va o'zaro harakat bo'lganligi sababli, an'anaviy darslarga qaraganda **dars intizomi buzilish ehtimoli yuqori bo'ladi**. Bu o'quvchilarning guruhlarda erkin fikr almashishi va faolligining ortishi bilan bog'liq.

➤ **Nazorat qilishning murakkabligi:** O'qituvchi uchun interfaol dars jarayonida **guruhni to'liq nazorat qilish murakkablik tug'diradi**. Chunki o'quvchilar passiv tinglovchidan faol sub'ektga (ijodkorga) aylanadilar, bu esa sinfdagi an'anaviy "jimjitlik" tushunchasini o'zgartiradi.

➤ **O‘qituvchi mahoratiga bog‘liqlik:** Intizomni saqlash va darsni to‘g‘ri yo‘naltirish uchun **o‘qituvchidan yuqori pedagogik mahorat talab etiladi**. O‘qituvchi o‘quvchilarning erkinligini cheklamagan holda, jarayonni o‘quv maqsadlariga xizmat qildirishi kerak.

➤ **Ijobiy o‘zgarishlar:** Garchi tashqi intizom (sokinlik) biroz sustlashishi mumkin bo‘lsa-da, o‘quvchilarning **o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi** va ularda jamoada ishlash ko‘nikmasi shakllanadi. O‘quvchi endi faqat buyruqlarni bajaruvchi emas, balki **mustaqil qaror qabul qiluvchi** shaxs sifatida namoyon bo‘ladi, bu esa ichki intizom va mas‘uliyatning shakllanishiga xizmat qiladi.

• **Interfaol metodlarning afzalliklari va qiyinchiliklari**

Afzalliklari	Kamchiliklari (Qiyinchiliklari)
Bilimlarning chuqur o‘zlashtirilishi	Ko‘p vaqt talab etiladi
Nutq va muloqot madaniyatining rivojlanishi	O‘qituvchidan yuqori mahorat talab etiladi
O‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortishi	Guruhni to‘liq nazorat qilish murakkabligi
Jamoada ishlash ko‘nikmasining shakllanishi	Dars intizomi buzilish ehtimoli

Raqamli interfaol vositalar (AKT)

Darslarni zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish uchun quyidagi platformalar tavsiya etiladi:

Kahoot! va Quizizz: O‘yin shaklidagi interfaol testlar.

Padlet: Onlayn hamkorlik va g‘oyalar almashish devori.

MentiMeter: Real vaqt rejimida so‘rovnomalar o‘tkazish vositasi.

Tasviriy san‘at darslari uchun maxsus metodlar

1. **"Tugallanmagan shakl":** O‘quvchiga mantiqsiz chiziqlar beriladi va u o‘z tasavvuri orqali rasmni yakunlaydi. Bu kreativlikni oshiradi.

2. **"Galereya bo‘ylab sayohat":** Dars yakunida rasmlar ko‘rgazmasi tashkil etiladi. O‘quvchilar ishlarni tahlil qilib, stikerlar orqali fikr bildiradilar.

3. **"Musiqqa ostida rasm chizish":** Turli janrdagi musiqalar ostida hissiyotlarni ranglar orqali ifodalash metodikasi.

4. **"1x5 Kreativ strategiya":** 5 kishilik guruhda har bir o‘quvchi navbat bilan bittadan detal chizadi va yakunda jamoaviy ijodiy ish hosil bo‘ladi.

5. **"Insert" metodi:** Matn bilan ishlashda "V" (bilaman), "+" (yangi), "-" (boshqacha o‘ylaganman), "?" (savol) belgilari orqali tahlil qilish.

6. **"Rol o'ynash"**: O'quvchilar mashhur rassomlar obraziga kirib, ularning dunyoqarashini ifodalab beradilar.

7. **"Loyiha metodi"**: Muayyan mavzu (masalan, landshaft dizayni) bo'yicha reja asosida yakuniy mahsulot yaratish.

8. **"Portfolio"**: O'quvchining o'quv yili davomidagi barcha ijodiy ishlarini to'plab, o'z o'sish darajasini baholashi.

Maktab tasviriy san'at darslarida o'tkazilgan pedagogik tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, dars jarayonida interfaol metodlarning qo'llanilishi natijasida o'quvchilarning:

- **Badiiy tasavvur va fantaziyasi** 45 foizga;
- **Mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari** 38 foizga;
- **Ranglar bilan ishlashdagi emotsional erkinligi** 50 foizga oshganligi

aniqlandi.

An'anaviy darslarda o'quvchilar asosan "tayyor namunani ko'chirish" (reproduktiv faoliyat) bilan cheklanib qolsalar, interfaol ta'lim muhitida ular o'zlarining ijodiy salohiyatlari hamda ichki "Men"ini to'laqonli namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, tasviriy san'at darslarida interfaol metodlardan foydalanish shunchaki innovatsion usul emas, balki ta'lim sifatini kafolatlovchi strategik yondashuvdir. S. Abdirasilov va R. Hasanov kabi mahalliy olimlarning ilmiy qarashlarini zamonaviy jahon tajribasi (xususan, E. Torrens metodikasi) bilan uyg'unlashtirish o'quvchini kreativ shaxs sifatida shakllantirishning eng maqbul yo'lidir. Bu esa interfaol metodlarni shunchaki "texnik vosita" emas, balki "shaxsni shakllantiruvchi metodologiya" sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol ta'lim o'quvchini passiv tinglovchidan faol ijodkorga aylantirib, uning ijodiy, estetik va intellektual rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. O'quv jarayoniga innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish orqali o'quvchilarning nafaqat amaliy ko'nikmalari, balki mustaqil fikrlash, badiiy tahlil qilish va estetik didini shakllantirish imkoniyatlari kengayadi.

Tajriba-sinov ishlari jarayonida o'quvchilar jamoaviy va muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar orqali o'z ijodiy salohiyatlarini faol namoyon etishi hamda san'at asarlarini chuqurroq anglashga intilishi kuzatildi. Shu asosda, tasviriy san'at darslarida an'anaviy metodlar bilan bir qatorda, axborot texnologiyalariga tayangan interfaol yondashuvlarni tizimli ravishda qo'llash zarur degan xulosaga kelindi. Mazkur yondashuv o'quvchilarning ijodiy faolligini

oshirishga, estetik dunyoqarashini boyitishga va ularni mustaqil, erkin fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydanilgan adabiyotlar

1. **Abdirasilov S., Tolipov N.** Tasviriy san'at o'qitish metodikasi. – T.: "Aloqachi", 2007.
2. **Hasanov R.** Tasviriy san'at darslarida o'quvchilarning badiiy idrokini shakllantirish. – T.: "O'qituvchi", 1985.
3. **Bulatov S. S.** Amaliy san'at atamalarining izohli lug'ati. – T.: "Xalq merosi", 1991.
4. **Vigotskiy L. S.** Psixologiya iskusstva. – M.: "Iskusstvo", 1986.
5. **Torrance E. P.** The Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. – Bensenville, IL: Scholastic Testing Service, 1974.
6. Аминов, А. Ш., Мамурова, Д. И., Маматов, Д. К., & Собирова, Ш. У. (2021). Проблемы организации самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях. *European science*, (2 (58)), 77-79.
7. Собирова, Ш. У., Ядгаров, Н. Д., Мамурова, Д. И., & Шукуров, А. Р. (2021). Основы, цели и задачи обучения изобразительному искусству. *European science*, (2 (58)), 62-65.
8. Мамурова, Д. И., & Мамурова, Ф. И. (2015). Соотношения навыков черчения с опытом психологического исследования. *Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири*, (1), 58-65.
9. Olimov, S. S., & Mamurova, D. I. (2022). Directions For Improving Teaching Methods. *Journal of Positive School Psychology*, 9671-9678.
10. Abdullaev S., Mamatov D. Pedagogical foundations in the teaching of folk arts and crafts of Uzbekistan in the training of teachers of fine arts //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – Т. 420. – С. 10019.
11. Djalolovich, Y. N., Kodirovich, M. D., Ruziboevich, S. A., & Islomovna, M. D. (2021). Improving the professional training of fine art teachers. *European science*, (2 (58)), 44-46.
12. Шукуров, А. Р., Ядгаров, Н. Д., Маматов, Д. К., & Аминов, А. Ш. (2021). Методика использования компьютерных программ на уроках рисования в средней школе. *European science*, (2 (58)), 47-50.
13. Ilkhamovna I. S. DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE ABILITIES IN FINE ARTS LESSONS //International conference on multidisciplinary science. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 104-107.

14. Сулаймонова, М. Б., Азимов, Б. Б., Азимова, М. Б., & Тухсанова, В. Р. (2021). ДОСТИЖЕНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ И НРАВСТВЕННОЙ ЗРЕЛОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *European science*, (3 (59)), 53-56.
15. Avliyakulova, N. M. (2021). Tasviriy San'at O 'Qitish Metodikasi» Fanidan Topshiriqlarni Nazorat Qilish Va Baholash. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(5), 270-276.
16. Ramazanova, O. K., & qizi Mustaqimova, G. G. (2022). Formation and Development of National Musical Traditions. *European journal of innovation in nonformal education*, 2(1), 336-339.
17. Ramazanova, O. K., & Shukurov, M. (2022). Historical development of status.
18. Sulaymonova, M. B. (2023). TASVIRIY SAN'ATNI O 'QITISHDA NAMKORLIKDAGI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ASOSLARI. *Inter education & global study*, (5), 13-19.
19. Sulaymonova, M. B. (2024). ISSUES OF IMPROVING BUKHARA MUSEUMS. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(4), 301-304.
20. Абдуллаев, С. Ф., & Муродова, М. Х. (2022). Методические особенности методов обучения рисованию по памяти и представлению. *Universum: общественные науки*, (2 (81)), 21-24.
21. Абдуллаев, С. Ф. (1996). Восточная миниатюра в системе высшего художественно-педагогического образования. Москва: СФ Абдуллаев.– 1996.
22. Абдуллаев, С. Ф., & Зикриллаева, В. Х. (2025). К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПО АКВАРЕЛЬНОЙ ЖИВОПИСИ У СТУДЕНТОВ ПЕРВЫХ КУРСОВ НАПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ «ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО И ИНЖЕНЕРНАЯ ГРАФИКА»(НА ПРИМЕРЕ НАТЮРМОРТА). *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, 3(2), 853-860.
23. Абдуллаев, С. Ф. (2025). Развитие творческой активности студентов младших курсов направления образования «Изобразительное искусство и инженерная графика» на занятиях по рисунку. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 5(2), 727-732.

24. Абдуллаев, С. Ф. (2022). Формы организации самостоятельного образования студентов направления изобразительное искусство и инженерная графика. *PEDAGOGS jurnali*, 1(1), 271-273.
25. Abdullaev, S., Mamatov, D., & Nurmurodova, S. (2025). PROBLEMS OF MOTIVATION FORMATION FOR VISUAL ART CREATIVITY AMONG STUDENTS IN THE PROCESS OF INDEPENDENT EDUCATION. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(1), 990-996.